

ตอนที่ 5

เค้าโครงเรื่อง

ศิลปะในประเทศไทย การแบ่งแยกยุคสมัยศิลปะในประเทศไทย ศิลปะอินเดียให้กับอิทธิพลต่อศิลปะไทย ยุคสมัยของศิลปะนั้นแผ่นดินไทย ศิลปะสมัยทวาราวดี ศิลปะสมัยศรีวิชัย ศิลปะสมัยลพบุรี ศิลปะไทยอย่างแท้จริง ศิลปะสมัยสุโขทัย ศิลปะสมัยเชียงแสน ศิลปะสมัยอุทง ศิลปะสมัยอยุธยา ศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์

สาระสำคัญ

ศิลปะในประเทศไทย เป็นศิลปะอันได้แรงบันดาลใจจากศาสนาพุทธโดยได้รับแบบอย่างคติความเชื่อทางศาสนาพุทธจากประเทศอินเดีย เส้นทางขยายอิทธิพลทางศิลปะของอินเดียสู่ไทยมีทั้งทางน้ำและทางบก และให้อิทธิพลต่อศิลปะไทยตั้งแต่สมัยอมราวดี คุปตะ หลังคุปตะ และปะละ-เสนะ ซึ่งจัดเป็นศิลปะอินเดียเหนือและศิลปะอินเดียใต้ อิทธิพลของศิลปะเหล่านี้ได้ถูกซ่างไทยได้นำมาดัดแปลงให้เป็นแบบอย่างไทยในเวลาต่อมาดังปรากฏ อิทธิพลของศิลปะอินเดียตั้งกล่าวอย่างชัดเจนในศิลปะของไทยสมัยทวาราวดี ศรีวิชัย ลพบุรี สุโขทัย เชียงแสน และศิลปะอยุธยา

แบบอย่างของพระพุทธรูปของไทยมักแสดงออกถึงความสัมพันธ์อย่างมากกับวรรณคดีและตำราสุนทรียศาสตร์ของคินเดีย ดังปรากฏมีปางหรือมุหาราต่างๆ ของพระพุทธอรูป รวมทั้งลักษณะมหาบุรุษ 32 ประการ

สิ่งเหล่านี้ได้แสดงออกมาในพุทธศิลปะสมัยต่างๆ อย่างชัดเจน

จุดมุ่งหมายในการเรียนรู้

เมื่อนักศึกษาเรียนจบหนี้แล้ว นักศึกษาสามารถ

- เข้าใจความสัมพันธ์ทางด้านวัฒนธรรมของไทยกับอินเดียได้
- อธิบายถึงอิทธิพลของศิลปะอินเดียที่ปรากฏในศิลปะไทยได้
- อธิบายถึงลักษณะของมหาบุรุษและมุหาราต่างๆ ได้
- เข้าใจถึงความเป็นมาของพระพุทธรูปในประเทศไทยได้
- อธิบายถึงลักษณะของศิลปะสมัยต่างๆ และยุคสมัยของศิลปะในประเทศไทยได้

บทที่ 5

ศิลปะในประเทศไทย

ศิลปะในประเทศไทย เป็นศิลปะในศาสนา เช่นเดียวกับศิลปะอินเดีย ซึ่งแสดงออกมาให้เห็นถึงคติความเชื่อในศาสนาพุทธและศาสนาฮินดู ดินแดนในแหลมอินโดจีนมีความสัมพันธ์ทางการค้ากับพ่อค้าอินเดียมาตั้งแต่พุทธกาลตามหลักฐานที่ปรากฏในชาดกناงเรื่อง นอกจากนี้ในพงศาวดารลังกาที่ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ทางด้านการค้าและศาสนาของอาณาจักรในแหลมอินโดจีนกับอินเดียว่ามีมาแล้วตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช (พุทธศตวรรษที่ 3) จนถึงสมัยหลัง ดังนั้นจึงปรากฏว่าอาณาจักรในแหลมอินโดจีนต่างก็ได้รับอิทธิพลทางศาสนาพร้อมทั้งวัฒนธรรมจากอินเดียเข้ามามาก นั่นก็หมายถึงว่ารูปแบบ (Style) ของศิลปกรรมของอินเดียได้เข้ามาสู่ดินแดนแถบนี้ด้วย ทั้งนี้โดยมีลักษณะของพระพุทธรูปและเทวรูปที่เป็นใบตามกดแห่งประดิษฐ์วิทยา (Iconography) ซึ่งลักษณะของพระพุทธรูปนี้ได้ถูกกำหนดไว้ในคัมภีร์มหาบุรุษลักษณะที่มีมาแต่โบราณ ศาสตราจารย์ ของ บัวสเซอร์เย่ กล่าวว่าประดิษฐ์วิทยาหรือแบบกำหนดลักษณะของพระพุทธรูปนี้ ไทยได้นำจากอินเดียได้เป็นส่วนใหญ่ ยกเว้นศิลปะสมัยศรีวิชัย และ เชียงแสณรุ่นแรกเท่านั้นที่ได้รับอิทธิพลของศิลปะอินเดีย สมัยปาลังซึ่งเจริญขึ้นทางตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย (1)

แรกเริ่มเมื่ออิทธิพลของศิลปะอินเดียเข้ามายังไทยนั้น ศิลปกรรมที่แสดงออกชัดลักษณะของตนเองไป แต่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของอินเดียอย่างชัดเจนตามถิ่นฐานสภาพภูมิอากาศ รวมทั้งคติความเชื่อทางศาสนา และศิลปกรรมรุ่นแรกชาวอินเดียคงจะมีส่วนในการกำหนดแบบอย่างของรูปเคารพต่อเมื่อชาวไทยได้ฝึกหัดจนชำนาญแล้ว จึงเกิดเป็นศิลปกรรมแบบแบลกใหม่ที่ลักษณะ เป็นแบบไทยโดยแท้

- (1) ศิลปะ เชียงแสณแบ่งออกเป็น 2 สมัย คือ เชียงแสณรุ่นแรกหรือศิลปะแบบล้านนา และ เชียงแสณรุ่น 2 หรือศิลปะแบบเชียงใหม่. อุ หม่องเจ้า สุกสรรดิศ ติศกุล, (แปล) "ประดิษฐ์วิทยาในประเทศไทย", วารสารบรรณคดี. ปีที่ 7 (ฉบับที่ 2, 1977), หน้า 88.

การขยายตัวของศิลปกรรมอินเดียเข้าสู่ประเทศไทยมี 2 ทาง คือทางบกและทางน้ำซึ่งอาจจะมาถึงไทยโดยทางตรงและทางอ้อมก็ได้ ทางตรงโดยอาศัยพื้นที่ชาวอินเดียที่เข้ามาค้าขายทางภาคใต้ของไทย แล้วแต่งงานกับชาวพื้นเมืองตั้งกรากอยู่ช้ายังแม่น้ำหรือเข้ามาระดายทางอ้อมโดยผ่านมาทางพม่า เขมร และอินโดนีเซียบ้างและเนื่องจากการเผยแพร่ศาสนาของอินเดียเป็นไปอย่างประสานกลมกลืนและเต็มไปด้วยเหตุผลไม่มีการขับบังคับให้ยอมรับนับถือในศาสนาตนนั้นๆ จะนั้นแม้ว่าเวลาจะผ่านไปนานเท่าใดอิทธิพลของอารยธรรมอินเดียยังปรากฏให้เห็น ดังปรากฏในรูปของภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา และศิลปกรรม

การแบ่งยุคสมัยศิลปะในประเทศไทย

สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงแบ่งยุคสมัยของศิลปะไว้รวม 7 สมัย ด้วยกัน โดยมิได้ก่อสร้างถึงพระพุทธรูปองค์เล็ก ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะโบราณราวดี ซึ่งพบทางภาคอีสานบ้าง ทางภาคใต้บ้าง และศิลปะสมัยอยุธองนั้นพระองค์ท่านจัดรวมไว้ในศิลปะลพบุรี

1. สมัยทวาราวดี	เริ่มเมื่อ พ.ศ. 500
2. สมัยศรีวิชัย	เริ่มเมื่อ พ.ศ. 1300
3. สมัยลพบุรี	เริ่มเมื่อ พ.ศ. 1600
4. สมัยเชียงแสน	เริ่มเมื่อ พ.ศ. 1600
5. สมัยสุโขทัย	เริ่มเมื่อ พ.ศ. 1800
6. สมัยอยุธยา	เริ่มเมื่อ พ.ศ. 1900
7. สมัยรัตนโกสินทร์	เริ่มเมื่อ พ.ศ. 2325 (1)

(1) สมเด็จกรมพระยา ดำรงราชานุภาพ. ตำนานพระพุทเจดีย์. (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, 2513), หน้า 155.

ในหนังสือศิลปะในประเทศไทยของ ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุวัตติศ ดิศกุล ทรงแบ่งยุคสมัยของศิลปะไว้เป็น 10 สมัยตัวยกัน โดยเพิ่มวัตถุรุ่นเก่าที่ค้นพบในประเทศไทย ซึ่งได้รับอิทธิพลจากศิลปะโบราณต่างๆ ของอินเดีย เทวruปรุ่นเก่าซึ่งค้นพบทางภาคใต้ของไทย ศิลปะสมัยยุทธองค์ภูมิจัดไว้เป็นศิลปะอีกสมัยหนึ่งต่างหากและห่าง 10 สมัยนั้นได้ถูกกันชนโดย ใหม่แต่ก่อต่างไปจากต้นสายพันธุ์เจดีย์ ทั้งนี้ เพราะภูมิศาสตร์ตามหลักฐานใหม่ที่ค้นพบนั้นเอง

1. วัตถุรุ่นเก่าที่ค้นพบในประเทศไทย	
2. สมัยทวาราวดี	พุทธศตวรรษที่ 11 หรือ 12 - 16
3. เทวruปรุ่นเก่า	พุทธศตวรรษที่ 12 - 14
4. สมัยครีวิชัย	พุทธศตวรรษที่ 13 - 18
5. สมัยลพบุรี	พุทธศตวรรษที่ 16 - 18
6. สมัยเชียงแสน	พุทธศตวรรษที่ 16 - 23
7. สมัยสุโขทัย	พุทธศตวรรษที่ 19 - 20
8. สมัยยุทธง	พุทธศตวรรษที่ 17 - 20
9. สมัยอยุธยา	พุทธศตวรรษที่ 20 - 23
10. สมัยรัตนโกสินทร์	พุทธศตวรรษที่ 24 - 25 (1)

อาจารย์ ดร.พิริยะ ไกรฤกษ์ ได้เสนอการแบ่งยุคสมัยของศิลปะแบบใหม่ โดยยึดเอา เชื้อชาติ เป็นหลักแทนสกุลซึ่งในการแบ่ง ดังปรากฏในหนังสือ "แบบศิลปะในประเทศไทยคัดเลือกจากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติส่วนภูมิภาค" (2) ท่านได้แบ่งศิลปะที่ปรากฏในประเทศไทยออกดังนี้ ศิลปะมอญแทนศิลปะสมัยทวาราวดี ศิลปะเขมรแทนศิลปะสมัยลพบุรี

(1) หม่อมเจ้า สุวัตติศ ดิศกุล. ศิลปะในประเทศไทย. (พระนคร : กรุงสยามการพิมพ์ 2518).

(2) เป็นหนังสือที่ทางกรมศิลปากรจัดพิมพ์ขึ้น เป็นพิเศษ เนื่องจากการประชุมนักประวัติศาสตร์ แห่งเอเซียที่กรุงเทพฯ พ.ศ. 2520 ในขณะเดียวกันก็ได้จัดนิทรรศการพิเศษโดยรวม รวมวัตถุขึ้นมาจากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติส่วนภูมิภาคมาตั้งแสดงตามทฤษฎีใหม่ของ ดร.พิริยะไกรฤกษ์ ด้วย.

ศิลปะไทยแทนศิลปะสมัย เชียงแสน ศิลปะสมัยสุรุขทัย ศิลปะสมัยอยุธยา และศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ และถ้าพบศิลปกรรมในสถานที่ใด ก็ให้เรียกว่าศิลปตามสถานที่นั้น ๆ เช่น พมศิลป์ ทวาราวดีที่บูรีรัมย์ ก็ให้เรียกว่าศิลปะมอญแบบบูรีรัมย์ หรือพมศิลปะสมัยลพบุรีที่อาเภอศรีชรัญวิถี ก็ให้เรียกว่า ศิลปะ เชมรแบบศรีชรัญวิถี ในศิลปะไทยนั้นท่านได้แบ่งเป็นศิลปะ เชียงแสน ศิลปะ สุรุขทัย ศิลปะอยุธยา ซึ่งรวมเอาศิลปะอู่ทองเข้าไปด้วย สำหรับศิลปะอยุธยานั้นท่านได้จัดลง ในสมัยรัชกาลที่ 3 เช่น ศิลปะในสมัยรัชกาลที่ 1 ให้เรียกว่าศิลปะอยุธยาสมัยรัชกาลที่ 1 นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ไป ท่านจึงได้ว่า เป็นศิลปะไทยแบบรัตนโกสินทร์

จากการแบ่งยุคสมัย เช่นนี้ นักโบราณคดีและนักประวัติศาสตร์ศิลป์ หลายท่านได้แสดงความเห็นขัดแย้งไว้หลายประเต็ณ โดยยังว่าการแบ่งยุคสมัย เช่นนี้ เพื่อความสัน serif แก่ผู้ศึกษาศิลปะมากยิ่งขึ้น (1) ดังนั้นการแบ่งยุคร่วมกันของการกานดยุคสมัยในหนังสือเล่มนี้ผู้เขียนจึงขออีกด้วยแบ่งของหมวดเจ้าสุวัตติดิศ ติศกุล ที่ได้แบ่งไว้ตามแนวทางของ สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ศิลปะอินเดียที่ให้อิทธิพลต่อศิลปะไทย

เมื่อมีการติดต่อค้าขายกันอินเดีย นั่นหมายถึงว่าพระพุทธรูปศาสนาได้เข้าสู่อาณาจักรต่าง ๆ ในแคนโอลียาคเนย์แล้ว แม้ว่าในชาติก็เรียกตานานทางพุทธศาสนาจะให้กล่าวถึงการติดตอทางการค้าและศาสนาของประเทศไทยในดินแดนเหล่านี้กันอินเดีย เก้าใบถึงสมัยพุทธกาลก็ตาม แต่หลักฐานทางศิลปกรรมที่พบนั้นเก่าสุดเพียงพุทธศตวรรษที่ 7 - 9 ซึ่งเป็นศิลปกรรมที่ได้รับอิทธิพลของศิลปะอมราวดีเท่านั้น และเนื่องจากศิลปกรรมของไทยมีช่วงเวลาแห่งความเจริญที่ยาวนาน จึงทำให้สามารถรับอิทธิพลของศิลปะอินเดียได้มากขึ้น โดยทั่วไปแล้วกล่าวถาว่าได้ว่าศิลปกรรมยุคแรกเริ่มของไทย เช่น ศิลปะทวาราวดี ศิลปะศรีวิชัย ศิลปะลพบุรี

(1) ดูบทความเรื่อง "ความคิดที่แตกต่าง การพยายามทำความเข้าใจกับการศึกษาเรื่อง

"แบบศิลปะในประเทศไทยตามแบบใหม่" ของ พิเศษ เจริญแทรพงษ์ "แบบศิลปะในประเทศไทยของ ดร.พิริยะ บุกรถกษ์" โดย ศาสตราจารย์หมื่นเจ้าสุวัตติดิศ ติศกุล "บทความอันเนื่องมาจากการศิลปะในประเทศไทย" ของ สงวน รอตุณยู. วารสารเมือง ประจำปีที่ 4 (3 เมษายน - มิถุนายน 2521).

บุรี ต่างก็ได้รับอิทธิพลของศิลปะคุปตะ หลังคุปตะ และบาลี-เสนา ซึ่งอิทธิพลเหล่านี้ได้ถูกนำเข้ามาตัดแบ่งให้เป็นแบบอย่างของไทยในที่สุด ดังปรากฏในศิลปะ เชียงแสน ศิลปะสุรทัย ศิลปะอยุธยา และศิลปะรัตนโกสินทร์

ศิลปกรรมที่พบรุนแรงสุดนั้นมีขนาดเล็ก พอเหมาะสมแก่การน่าติดตัวใบได้ จึงสันนิษฐานได้ว่าคงเป็นศิลปกรรมที่ทำในประเทศอินเดียแล้วถูกนำเข้ามาโดยผู้คนเดิมเพื่อนำมาเป็นรูปเคารพเท่านั้น เช่น พระพุทธรูปพที่จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดเพชรบุรี ภาคใต้ของไทยที่อำเภอสุไหงโก-ลก จังหวัดราชบุรี (1) ที่เชื่อกันว่าทำโดยชาวไทยก็มีมาก เช่น ภาพสลักปูนปั้น ดินเผา ประดับสถาปัตยกรรมซึ่งเชื่อกันว่าคงสร้างขึ้นพร้อมกับสถาปัตยกรรมที่อ่าวເກອຊ່າທອງ จังหวัดสุพรรณบุรี

ศิลปะสมัยทวาราวดี (พุทธศตวรรษที่ 11 หรือ 12 - 16)

ศิลปะทวาราวดี เจริญขึ้นทางภาคกลางของไทย ประมาณพุทธศตวรรษที่ 11 หรือ 12 - 16 เนื่องจากได้พบเครื่องญี่ปุ่น 3 เหรียญ ที่อยู่ท่อง จังหวัดสุพรรณบุรี และที่นั่นครกปฐม มี Jarvis ว่า "ศรีทวาราวดีศรีปุณษ" พร้อมทั้งจดหมายเหตุจึงจากการบันทึกของหลวงจิ่น เทียนจัง ซึ่งเป็นพระสงฆ์ในสมัยราชวงศ์ถัง เดินทางเข้ามาสืบพระพุทธศาสนาขึ้นเดียว และได้บันทึกถึงสถานที่ต่าง ๆ ที่ผ่านมาจากการเดินทางได้กล่าวถึงอาณาจักรโรโลเป็นตัวอยู่ระหว่างอาณาจักรศรีเกยตร (พม่า) และอาณาจักรอิสานบุรี (เขมร) นักประวัติศาสตร์เช่น Paul Pelliot ให้ความเห็นว่าโรโลเป็นต้นราชธานีจะหมายถึง อาณาจักรทวาราวดีและเนื่องจากบริเวณที่เชื่อว่าฯจะเป็นเมืองสำคัญของอาณาจักรทวาราวดี เช่น นครบูรุ และอยู่ท่อง ได้พบศิลปกรรมชนิดเดียวกันมากมายที่แสดงให้เห็นว่าส่วนใหญ่เป็นศิลปกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะคุปตะของอินเดีย และท่าจีนจากศิลปะทางศาสนาพุทธที่ขยายอย่างรวดเร็วที่เชิงชาบะและศาสนาพุทธที่นิยนานนี้ใช้ภาษาสันสกฤตที่เรียกว่าภาษาอินเดียและสันสกฤต

ศิลปะทวาราวดีที่พบทั่วไปในประเทศไทย ทั้งภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น ที่นครบูรุ ราชบูรี สุพรรณบุรี ลพบุรี การะสินธุ์ นครศรีธรรมราช

(1) หมื่นเจ้า สุภารติศ ติศกุล. ศิลปะในประเทศไทย. (พระนคร : กรุงสยามการพิมพ์, 2518), หน้า 5.

ราช ลพุทธี สังฆ呪ະของศิลปกรรมที่แตกต่างกันไปตามลักษณะ เฉพาะของแต่ละท้องถิ่น กล่าว กันว่าศิลปะทวาราวดีพมทางภาคกลาง มีความงามและคงเป็นต้นแบบของศิลปะทวาราวดีใน แต่ละท้องถิ่น เป็นองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ นักประชารู้ได้ถูกเสียงปัจ្យาภันด้วยการเสนอ หลักฐานหลายประการและ เชื่อกันว่า เมืองนครปฐมน่าจะ เป็นศูนย์กลางแห่งวัฒนธรรมที่ผลิตศิลป กรรมแบบทวาราวดี แต่ Wales กล่าวไวัดังในหนังสือ Dvaravati ว่า เมืองศูนย์กลาง ของทวาราวดีควรจะมีเมืองอยู่หงายเป็นเมืองหลวงแรก และจึงได้ย้ายมาเมืองนครปฐมเป็นเมือง หลวงอันดับสองหลังจากนั้นถูกกรุงราชธานีพากพ่าย และวัฒนธรรมทวาราวดีก็เสื่อมลงและ หายไปในที่สุด

ศิลปะทวาราวดีทำขึ้นจากศิริทางพุทธศาสนาที่นิยาม ที่ใช้ทั้งภาษาบาลีและภาษา สันกฤต พุทธศาสนาหมายและศาสนาอินถุ ดังนั้นจึงปรากฏมีอิทธิพลของศิลปะอมราวดีซึ่ง เป็นศิลปกรรมที่ทำขึ้นจากศิริทางพุทธศาสนา ศิลปะคุบตะ หลังคุบตะ และศิลปะบาลีเสนา ที่ ทำขึ้นจากศิริทางพุทธศาสนาหมาย

อิทธิพลทางศิลปะอมราวดีอาจเห็นได้จาก พระพุทธรูปสำริดปางทรงแสดงธรรม พับที่จังหวัดนครราชสีมาคงถูกนำไปเชื่อมและอาจเป็นต้นแบบของศิลปะทวาราวดีได้ นอกจาก นั้นพระพุทธรูปขนาดเล็กบางองค์ก็แสดงให้เห็นการผสมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของศิลปะอมรา วดีและศิลปะคุบตะคือการรองจีวรตามแบบอย่างอมราวดีแต่จีวรามีริ้ว เมื่อนจีวรสมัยคุบตะ พระทัพยังคงแสดงปางตามแบบอมราวดี คงมีอายุอยู่ราวพุทธศตวรรษที่ 10 หรือ 11 และ อาจจัดได้ว่าพระพุทธรูปนี้เป็นแบบอย่างหัว เลี้ยวหัวต่อ ระหว่างอิทธิพลที่ให้ไว้กับศิลปะทวาร าวดีได้ พระพุทธรูปองค์นี้บัวจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร (1) นอกจากนั้นก็มีพระ พุทธรูปขนาดบزر ซึ่งได้ทำขึ้นเป็นครั้งแรกในศิลปะแบบอมราวดี พระพุทธรูปเหล่านี้พบมากใน ภาคต่าง ๆ ของไทย เช่น ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีบาง ภาคได้มี จัดได้ว่าพระพุทธ รูปเหล่านี้เป็นทวาราวดียุคต้น เช่น พระพุทธรูปขนาดบزرที่บ้านผ้าย อาเภอลำปางมาศ

(1) หมื่นเจ้า สุวัตรดิศ ติศกุล. "วิถีทางการของประติมากรรมสมัยทวาราวดี", สาร เบราณศิลป์ที่ 5 (ฉบับที่ 2, 2517), หน้า 196 - 197.

จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นพุทธรูปนักประทักษิณีที่มีประวัติและลักษณะของนาคคล้ายคลึงกับนาคสมัยทวาราวดีมาก (1) พระพักตร์ของพระพุทธรูปแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะอินเดียอย่างแท้จริง คือ พระเกตุมาลาเป็นรูปกลม ไม่มีรัศมีอยู่ข้างบน ขมวดพระ เกศา เวียนขวาคล้ายกับพระพุทธรูปอมราวดีของอินเดีย พระพักตร์กว้าง พระชันงเบ็นงเรือง พระนาสิกมีขนาดใหญ่พระร้อมสูหนา ลักษณะของพระพุทธรูปแบบนี้จัดเป็นทวาราวดีรุ่นแรก (2)

พระพุทธรูปนาคบรมมีกาเนิด เป็นครั้งแรกในศิลปะแบบอมราวดี และทำแต่เงินพะ
ในศิลปะอมราวดีเท่านั้น (3) แล้วได้ส่งผลต่อใบยังศิลปะลังกากแบบอนุราชบุรี นอกจากนั้น
ยังให้อิทธิพลต่อศิลปะคุปตะและหลังคุปตะของอินเดียด้วย แต่อินเดียมักทำแบบชีวะไม่มีริ้ว
เชื่อว่าพระพุทธรูปนาคประทองไทยคงได้รับแบบอย่างโดยผ่านมาทางลังกาที่ได้ ดังปรากฏ
พระพุทธรูปที่บ้านฝ่าย อาเภอลำปางลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ มีลักษณะปั่งบอกถึงการ เป็นต้นกัน
นิดแห่งพระพุทธรูปนาคประทองอินเดียมาก (4) นอกจากรากล่าวยาแล้ว พระพุทธรูปนาคประ
ยังพบอีกมากที่ปราจีนบุรี ราชบุรี แสดงให้เห็นว่าพระพุทธรูปในยุคแรกเริ่มของไทยนั้นทำขึ้น
จากดินทางพุทธศาสนาฝ่ายพิมาย โดยผ่านมาทางลังกา ที่กล่าวมานี้จะเห็นได้จากแผ่นเงิน
ทวาราวดี ซึ่งพบที่อาเภอกันทรีชัย จังหวัดมหาสารคาม ที่ฐานศิลาลงของอุ珉ญาณ ท่าเบ็น
รูปเทวดา รูปเจ้านาย รูปสัญลักษณ์และธรรมจักร รูปพระพุทธเจ้าบรรทับนั่ง แต่ไม่ปรากฏมีพระ
พธีสัตว์ในพุทธศาสนาลักษณะใดมายานเลย (5) อายุงานรากดีในศิลปะทางทวาราวดีเราอาจจะ
พบลักษณะของศิลปะอมราวดีได้ดังนี้คือ

- (1) หม่อมเจ้า สุภารดิศ ดิศกุล. "พระพุทธรูปนาคปรากศิลา ที่คันพญาหมู่ในศิลปะทวาราวดี", วารสารโบราณคดี (ฉบับนครราชสีมา). ปีที่ 2 (มีนาคม, 2521), หน้า 26.
 - (2) เรื่องเดียวกัน., หน้าเดียวกัน.
 - (3) คงเดช ประพันธ์ทอง. "โบราณคดีอัตถนัยในจังหวัดนครราชสีมา", วารสารโบราณคดี. ปีที่ 2 (ฉบับที่ 2, 2521), หน้า 77 - 89.
 - (4) เรื่องเดียวกัน., หน้า 31.
 - (5) หม่อมเจ้า สุภารดิศ ดิศกุล. "แผ่นเงินสมัยทวาราวดีซึ่งขุดคันพญาจากกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม", วารสารโบราณคดี. ปีที่ 6 (ฉบับที่ 2, 2517), หน้า 303 - 308.

ท่าประทับนั่งมักขัด sama chiram แบบหลวง ๆ คือ จัตไว้แคลเห็นพระบาทเท่านั้น พระชนงต่อเป็นเส้นเดียวกัน พระเกตุมาลาสันหรือเกือบไม่มีเลย พระหัตถ์มักทากปางวิตรก ศีอพระหัตถ์ยื่นออกมาก (1) ในระดับพระอุระ และจีบนำวพระหัตถ์หัวแม่มือและนิ้วชี้ เป็นวงกลม

พระพุทธรูปที่ปรากฏในครั้งแรกของประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากพระพุทธรูปพิน ยานอย่างเดร瓦ท ดังปรากฏอิทธิพลของศิลปะอมราวดี พุทธศาสนา เดร瓦ทที่อยู่ในความนั้น ศีอของคนสมัยนั้นคงเป็นนิกายมูลสรรวาราสติวารา ซึ่งใช้ภาษาสันสกฤตเป็นหลัก ดังภาพลักษณ์ ปั้นที่ฐานเจดีย์จุลประทวนหรือภาพมุนปั้นประดับสถาปัตยกรรมที่คุบ้ำว จังหวัดราชบุรี ภาพลักษณ์ บนใบเสมาที่อาเกอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ก็ เหล่านี้ล้วนเป็นเรื่องราวที่นำมาจาก คัมภีร์อวทาน ซึ่งเป็นคัมภีร์ในลักษณ์นิกายมูลสรรวาราสติวารา

นอกจากนั้นคติความเชื่อนี้คงได้แพร่ขยายไปยังดินแดนภาคต่าง ๆ ของไทย โดย เฉพาะอย่างยิ่งทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากการบุด้านที่บ้านคุเมือง อาเกออินทรบุรี จังหวัดสิงห์บุรี เป็นหลักฐานได้ เพราะได้พบพระพิมพ์เป็นจำนวนมากที่ทำขึ้นจากคติความเชื่อ นี้ (2)

นอกจากประติมากรรมที่ทำขึ้นจากคติทางพุทธศาสนาที่นิยมแล้ว ที่สร้างตามคติ มหา yantra ให้บูชามาก เช่น กลุ่มพระโพธิสัตว์ที่บุดพทที่บ้านผ้าย อาเกอລะป้ายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นรูปพระศรีอาริย์ เมตไตรย ทึ้งนี้ทราบจากรูปพระรยานิพุทธองค์เล็ก ๆ บbery พะ เกศา ซึ่งคงได้รับอิทธิพลของศิลปะ เทมร ประติมากรรมกลุ่มนี้เป็นพระพุทธรูปสำ ริดที่สวยงามที่สุดในศิลปะทวาราวดี องค์พระสวยงามอย่างได้สัดส่วน โครงสร้าง ห้มคลุมและ ชายจีวรตกลงมาจากการข้อพระหัตถ์แสดงปางวิตรกไม่มีพระรัศมี เหนือพระเกตุมาลา ขมวดพระ

(1) พาสุข อินทราวาส. "สมัยทวาราวดีที่บ้านคุเมือง อาเกออินทรบุรี จังหวัดสิงห์บุรี", วารสารโบราณคดี. ปีที่ 6 (ฉบับที่ 4, 2519), หน้า 63,68.

(2) สินธัย กระบวนการแสง. "ประติมาพิทยาภาพลักษณ์ในเสมา จาก อาเกอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ", วารสารโบราณคดี. ปีที่ 6 (ฉบับที่ 2, ธันวาคม 2518), หน้า 81-82.

เกศา เส็งแผลน่าเม่กลมในญี่ปุ่นพระพุทธรูปทวาราวดีในภาคกลาง (1) แต่ก็มีความสวยงามไม่แพ้ศิลปะทวาราวดีที่ภาคกลาง

นอกจากพระพุทธรูปแล้ว ก็ได้พบเทวรูปอีกมากมาย เช่นกัน แสดงให้เห็นว่าคติความเชื่อในศาสนาพราหมณ์เป็นที่นิยมกันในชาวทวาราวดี ประติมากรรมเหล่านี้มักพบในบริเวณที่พับพระพุทธรูปแบบทวาราวดี นักโบราณคดีและนักประวัติศาสตร์กล่าวว่าบ้างไม่แน่ใจในการจัดทำห้อยู่ในกุฏิของศิลปะแบบทวาราวดี ทั้งนี้ เพราะพระพักตร์ของเทวรูปเหล่านี้ไม่เหมือนกับพระพุทธรูปเลย นอกจากนั้นก็ได้พบพระพิมพ์ที่เมืองพระระถซึ่งเป็นเมืองทวาราวดีด้วย (2)

ผู้เชี่ยวชาญทางโบราณคดีได้แบ่งพระพุทธรูปทวาราวดีออกเป็น 3 แบบ คือ (3)

1. แบบทวาราวดีอย่างแท้จริง ทำขึ้นตามคติทางพุทธศาสนาลัทธิธรรมวิหาร
2. แบบทวาราวดีที่ได้รับอิทธิพลของศิลปะครีวิชัย ทำขึ้นตามคติทางพุทธศาสนา หมายความว่าได้แพร่เข้าสู่ทางใต้ของไทย และคงได้นำมาพัฒนาให้เป็นแบบอย่างเฉพาะของศิลปะทวาราวดี
3. แบบทวาราวดีขุ่น แล้วยังคงที่จะหันกลับเข้าท่าศิลปกรรมตามแบบอย่างคติธรรมเดิม

โดยทั่วไปพระพุทธรูปทวาราวดีอาจแบ่งออกได้เป็น 3 สักษณะ คือ

1. แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของอมราวดี คุปตะและหลังคุปตะ เช่นไม่มีรัศมีบนพระเกตุมาลา พระพักตร์คล้ายศิลปะอินเดีย ถ้าครองจีวรห่มเนียงมักไม่มีชายจีวรอยู่ เนื่องพระอังสาหาย ประทับนั่งขัดสมาธิหลวม ๆ แบบอมราวดี ประทับยืนด้วยอาการตรีกังค์ แสดง

(1) หม่อมเจ้า สุวัตรดิศ ติศกุล. "ประติมากรรม 4 รูป ซึ่งค้นพบใหม่ในประเทศไทย",

วารสารโบราณคดี. ปีที่ 5 (ฉบับที่ 1, 2516), หน้า 6 - 13.

(2) หม่อมเจ้า สุวัตรดิศ ติศกุล. "วิวัฒนาการของประติมากรรมสมัยทวาราวดี",

วารสารโบราณคดี, ปีที่ 5 (ฉบับที่ 2, มิถุนายน 2521), หน้า 199.

(3) คงเดช ประพันธ์ทอง. "โบราณคดีอัตนัยในจังหวัดนครราชสีมา", วารสารโบราณคดี (ฉบับนครราชสีมา). ปีที่ 2 (ฉบับที่ 2, มีนาคม 2521), หน้า 83.

ปางด้วยพระหัตถ์ขวา เปียงพระหัตถ์เดียว พระหัตถ์ซ้ายยืดชายีวีระพุทธรูปแบบนี้ มีอายุ
อยู่ราพุทธศตวรรษที่ 12

2. แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลที่เมืองมากยิ่งขึ้น รัศมีเป็นรูปดอกบัวตูมอยู่เหนือ
พระเกตุมาลา ขมวดพระเกศาไว้หน้า พระพักตร์แบบ พระชนงค์เป็นเส้นมนโรถงจดกัน พระเนตร
เป็น พระนาสิกแบบ พระอโณทุหนา ประทับท่าขัดสมาธิหลวม ๆ ตามแบบอมราวดีมักมีชาย
จีวรอยู่เหนือพระอังสาซ้าย มีอายุราพุทธศตวรรษที่ 13 - 15

3. แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะขอมแบบปาปวน หรือศิลปะสมัยລຸງວິຕອນ
ต้น พระพักตร์สีเหลี่ยม มีร่องแบ่งกลางพระหน้า (คง) ชายจีวรยาวลงมาจดพระนาภีบลาย
ตัด เป็นเส้นตรง ประทับนั่งขัดสมาธิรับบนฐานม้วกเครื่องม้วนหงาย มีอายุราพุทธศตวรรษที่ 15
ลงมา

ในศิลปะทวาราวดีมีการสร้างพระพิมพ์ขึ้นเพื่อไว้สืบพระบวรพุทธศาสนาโดยมักมี
พระธรรมหรือคถา เย ຮມມາฯ อันเป็นหัวใจศาสนาบราก្យอยู่ โดยหมายความว่าแม้พระ
ศาสนาจะเสื่อมทรามลงไม่มีพระสงฆ์และไม่มีครุฑารถีพระธรรมวินัยแล้ว เมื่อได้พบพระ
พิมพ์และเจริญย่อ ๆ อันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนานี้ก็จะได้รู้ว่ามีพระพุทธเจ้าเป็นพระศาส
ดาแห่งศาสนาพุทธ พระพิมพ์ในสมัยนี้มักสร้างตัวยืนเพา บางครั้งก็แสดงให้เห็นถึงอิทธิพล
ศิลปะคุบตะได้เป็นอย่างดี

สำหรับสถาบัตยกรรมในสมัยทวาราวดี จากชากรอบรามสถานที่เหลืออยู่อาจ
กล่าวได้ว่าสถาบัตยกรรมสมัยทวาราวดีเห็นได้จากรูปเจดีย์เท่านั้น ไม่ปรากฏมีโบสถ์วิหาร
หลงเหลืออยู่แต่อย่างใด (1) พระเจดีย์อุคลประโทนและเจดีย์วัดพระ เม្រ เป็นตัวอย่างอันดี
ของสถาบัตยกรรมทวาราวดี กล่าวคือ เป็นชากราคาหารใหญ่ก่อตัววยอิฐบางครึ่งຍ່ອນນและมีบันได¹
ลงในข้างล่าง นอกจากนั้นรอบรามสถานหลายแห่งก็ได้รับการขุดแต่งแล้ว เช่น รอบรามสถานที่
เมืองอุท่อง จังหวัดสุพรรณบุรี เมืองคูบัว จังหวัดราชบุรี บ้านโคกไม้เด่น จังหวัดนครสวรรค์
เมืองพระรถ ตงครีมหาราพชี จังหวัดปราจีนบุรี เจดีย์วัดปู่กุด จังหวัดลำพูน อาจจัดได้ว่าเป็น

(1) จอง บวสชาสีเย. วารสารรอบรามดี. ปีที่ 5, (ฉบับที่ 1, กรกฎาคม 2516), หน้า 89.

สถาบันกรรมทวาราวดีตอนปลาย เจดีย์วัดภูดมีลักษณะคล้ายกับสัตตมหาปราสาทที่เมืองโบราณนารุวะในเกาะลังกามาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าความเชื่อทางศาสนาในไทยได้รับแบบอย่างมาจากลังกาแม้แต่สถาบันกรรมที่ถ่ายแบบมาเลย์ที่เดียว เจดีย์ที่มีฐานสี่เหลี่ยมนี้องค์ระหงันเป็นรูปโศกไว้ และมียอดแหลมอยู่ข้างบนเป็นแบบที่ได้รับมาจากศิลปะอินเดียแบบปาลสawan อีกแบบหนึ่งมีฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยม เช่นเดียวกันแต่มีองค์ระหงันเป็นรูปเหมือนนาครครัวและมียอดพานเป็นแฝ่นกลม ๆ วางช้อนกันขึ้นในข้างบน บนยอดสุดมีลูกแก้ว เป็นเจดีย์แบบมหายาน

นอกจากโบราณสถานแล้ว เจดีย์แล้ว ยังได้พบเมืองโบราณหลายแห่งทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย โดยทั่วไปมักทำเป็นผังรูปไข่ขนาดใหญ่ล้อมรอบด้วยคูเมืองที่เป็นเนินดิน เมืองโบราณเหล่านี้เรียกว่า เมืองแบบทวาราวดีพนมอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น เมืองปิงโคกช้าง ตามล่าฝรั่งเศว่า อาเกอสว่างอารมณ์ จังหวัดอุทัยธานี ซึ่งจัดได้ว่าเป็นเมืองของชาวทวาราวดีตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 11 - 16 ตัวเมืองมีคูเมืองและกำแพงโบราณ คูเมืองกว้างประมาณ 20 เมตร กำแพงตื้นสูงโดยเฉลี่ยประมาณ 6 - 7 เมตร มีประตูทางเข้าเมืองหงส์ทิศ ทางทิศตะวันออกจะมีคันคูอีกชั้นหนึ่งเพื่อชุดเชื่อมรยงเอาสำหรับเข้ามาใช้จันตัวเมืองได้ (1)

กิจกรรมการเรียนที่ 1

เมื่อนักศึกษาอ่านคิลปะในประเทศไทยจบหัวข้อคิลปะทวาราวดีแล้ว ให้นักศึกษาตอบคำถามท้ายประโยชน์ด้วยตัวเองหรือเติมข้อความในประโยชน์ให้สมบูรณ์

- คิลปะในประเทศไทย ได้รับอิทธิพลจากการกำหนดแบบของคิลปะจากคิลปะสมัยเดียวกันเดียวกัน
- ศิลปกรรมอินเดียหนึ่งที่อิทธิพลแก่แบบอย่างพุทธศิลปะสมัยเดียวกัน
- ศิลปกรรมรุ่นแรกที่พบในประเทศไทยมักเป็นรูปเลิกเทมาระแก่การนำติดตัว เชือกันไว้เพื่อค้ำชัวอินเดียนำติดตัวมาเพริ่ง

(1) พลาริตี้สัย สิทธิชัยกิจ. "เมืองปิงโคกช้าง เมืองทวาราวดีที่สมบูรณ์มากที่สุด", สารสารบรรณคดี. ปีที่ 5 (ฉบับที่ 3, 2517).

4. มหาวิทยาลัยนาลันด้าร์อยู่ในแคว้นใดของอินเดีย _____
5. ภาษาสารคือสเปรตซ์หรือเรียกอีกอย่างว่า คำารัศปีคือ _____
6. พระพุทธบูปปางหัสดามารีมี 2 แบบคือ _____
7. ในสมัยรัชกาลที่ 4 ทรงคิดพระพุทธบูปปางมา雁บนไม่มีคือ _____
8. มหาบารมีกษัตริย์รวมกันได้ _____ ประการ
9. พระพิมพ์ร่วมมือขึ้นดังนี้ _____
10. พระพิมพ์ในสมัยโบราณมักมีค่าจาริกอักษรเป็นภาษาล้านนาด้วยและคาดหมายคงเรียกว่า _____

11. พระพิมพ์ที่ทำในเมืองไทย แบ่งออกเป็นหมวดตามทวาราวุธของศิลปะตามนี้ _____
12. พระพิมพ์แบบใดที่มากทำเป็นพระพุทธอรุปประทับในชั้มเรือนแก้ว _____
13. ศิลปะสมัยหราภรณ์เรียกชื่นประมานพุทธศิลป์ที่ทำให้และเริ่มขึ้นในภาคใต้ของไทย _____

14. ศิลปะสมัยหราภรณ์ตั้งรากในศิลปะสมัยใดของไทย _____
15. อาณาจักรใดโดยไปต่อ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า _____
16. ศิลปะหราภรณ์ตีรับอิทธิพลศิลปะจากศิลปะของ _____ อินเดีย _____
17. ศิลปะหราภรณ์ที่พบทั่วไปในภาคต่างๆ ของประเทศไทยดังนี้ _____
18. พระพุทธอรุปนาคปรากท์พับที่บ้านฝ่าย อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ จัดเป็นพระพุทธอรุปสมัยใด _____
19. พระพุทธอรุปนาคปรากมีกำเนิดเป็นครั้งแรกในศิลปะแบบใด _____
20. พระพุทธอรุปนาคปรากของไทยได้รับอิทธิพลพระพุทธอรุปนาคปรากของอินเดียโดยผ่านมาทางใด _____

ศิลปะสมัยศรีวิชัย พุทธศตวรรษที่ (13 – 18)

เชื่อกันว่า ศรีวิชัยเคยเป็นอาณาจักรหนึ่งที่เจริญรุ่งเรือง มีอำนาจขึ้นที่เกาะสุมาตราและขยายอำนาจเข้าครอบครองดินแดนตอนใต้ของไทย บางครั้งได้ดินแดนบางส่วนของเกาะสุมาตรา จากนั้นทิ่กของหลวงจีนอี้จิง ซึ่งเดินทางเข้ามาสืบพุทธศาสนาอินเดียในพุทธศตวรรษที่ 13 ก่อความเริ่มความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักร เชลิฟซี ซึ่งเขเดส์นักบุญรายดีชาวนครรังสี เซส เชื่อว่าเป็นอาณาจักรศรีวิชัย อาณาจักรนี้คงมีเมืองหลวงอยู่ที่เมืองปาเลมบัง ซึ่งการล่าวน้ำที่นี่ก็มีนางท่านจัดแบ่งโดยใช้ความเห็นแตกต่างกันไปว่า เมืองหลวง

ของอาณาจักรศรีวิชัยไม่น่าจะอยู่ที่เมืองบากลีมังง เพราะอาณาจักรศรีวิชัย เป็นอาณาจักรที่มีอำนาจทางทะเล เมืองหลวงก็ไม่ควรอยู่ห่างทะเลเกินไปและอีกประการหนึ่งไม่มีหลักฐานทางโบราณคดีเหลืออยู่ที่เมืองบากลีมังงเลย และอาณาจักร เชลิโรพีที่กล่าวไว้ในบันทึกของหลวงจีนอี้จิงนั้น น่าจะหมายถึงบริเวณไซยามมากกว่า ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า เมืองหลวงของอาณาจักรศรีวิชัย จะอยู่ที่ดียังไม่มีข้ออ้างอิงใดที่จะสามารถสรุปลงได้ (1)

ศิลปกรรมที่ทำขึ้นในศิลปะศรีวิชัยนั้น น่องมาแต่พุทธศาสนาหมายความทั้งสิ้น โดยได้รับอิทธิพลจากศิลปะแบบคุปตะและปาละ เสนะจากอินเดีย เช่นกัน

รองรอยทางพุทธศาสนาหมายเริ่มเจริญขึ้นในอินเดียอีกครั้ง ตั้งแต่สมัยพระเจ้าจันทรคุบดีที่ 2 แห่งราชวงศ์คุปตะ เมื่อพระองค์ได้สืบรับและยึดแคร้นมัลวากาทางภาคกลางของอินเดียได้ ศิลปกรรมสมัยคุปตะ จึงได้เริ่มทำตามคติทางพุทธศาสนาตั้งแต่นั้นมา ต่อมา เมื่อสิ้นอำนาจของราชวงศ์คุปตะ ศิลปกรรมก็ได้เปลี่ยนทำตามคติทางศาสนาอินดู ซึ่งปรากฏออกมานั้นเรื่องราวที่น่าสนใจเป็นภาพลักษณะดั้งสถาปัตยกรรมและประติมากรรมเดียว ๆ ในศิลปะแบบหลังคุปตะอยู่มากมาย อ扬งไร์กีดีพุทธศาสนาได้เจริญขึ้นและแพร่หลายออกสู่ต้นแดนต่าง ๆ ในทวีปเอเชียในสมัยราชวงศ์ปาละและเมื่อราชวงศ์ปาละเสื่อม คติความเชื่อทางศาสนาอินดูก็ได้เริ่มปรากฏเบ็นที่นิยมอีก

เนื่องจากอาณาจักรศรีวิชัยมีความเจริญยาวนานและ เป็นอาณาจักรแห่งศูนย์การค้าทางทะเลของชาวต่างประเทศ จึงได้รับเอาอิทธิพลทางศิลปะของอินเดียมาโดยตลอด ศิลปกรรมที่ปรากฏในศิลปะศรีวิชัยจึงมีทั้งคติความเชื่อทางศาสนาพุทธหมาย และศาสนาอินดู

ในคติความเชื่อของพุทธศาสนาหมาย พระโพธิสัตว์อวโรกิเตศวร เป็นที่นับถือ กันมากที่สุด จึงปรากฏเป็นประติมากรรมรูปแบบต่าง ๆ อ扬งเหลือคณาจั้น ในศิลปะศรีวิชัย พระโพธิสัตว์เหล่านี้ มักลักษณะด้วยศิลามหรือหล่อด้วยสารีริก แม้ว่าพระพุทธรูปจะมีเด้าพระพักตร์ เหมือนพระพุทธรูปอินเดียมากเพียงใดก็ตาม ก็ยังคงแสดงให้เห็นถึงลักษณะที่คล้ายคลึงกับศิลป

(1) หม่อมเจ้า จันทร์จิรายุ รัชชニ. "การพากความเข้าใจทางภูมิศาสตร์สมัยใหม่ในเมืองศรีวิชัย ", สารสารเมืองโบราณ. ปีที่ 1 (ฉบับที่ 4, กรกฎาคม, 2519), หน้า 99 - 101.

กรรมที่พบในหมู่ภาษาชาวและสุมาตรา จึงยากต่อการแบ่งแยกว่า เป็นศิลปะของไทยหรือชา

พระโพธิสัตว์ที่พบนั้นบางครั้งจะแสดงเป็นรูปที่แบกลอก岀ไป คือมีสินกรซึ่งเป็นแบบที่พบน้อยมาก แม้ในประเทศไทยเอง (1) ที่พบอยู่โดยทั่วไปมักเป็นรูปชายหนุ่มมีลักษณะงามสง่า สีพระพักตร์อ่อนโยน บ่งบอกถึงความมีเมตตาความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ภาคดุร้ายมักจะไม่ค่อยปรากฏ แม้ว่าพระโพธิสัตว์จะถูกแสดงออกมาในรูปแบบต่าง ๆ ตาม พระองค์ทรงมีหน้าที่เป็นผู้คุ้มครองชาวโลกด้วยความกรุณา สำหรับพระนามของพระองค์ก็มีนามที่แตกต่างออก岀ไป เช่นกัน เช่นมีพระนามว่า กษกร กุมภารี อโรมมาศ ฯลฯ เครื่องหมายประจำพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรที่มักพบอยู่เสมอคือพระชนานิพุทธอมิตาภิ ผู้ที่กำเนิดพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ประทับนั่งสามารถอัญเชิญได้ในธรรมมีสายธูรำหนังภาวะพادพระอังสาหาย และสายธูรำนี้บางครั้งจะกล้ายเป็นแผลผ้าคาดเนียงพระอุระประดับด้วยหัว瓜ง ส่วนเครื่องทรงอย่างกษัตริย์ เช่น มีชฎามกุญชีหรือศิลากรณีกรองศอพาธุรัตน์ ทองกร และกุณฑล เช่นเดียวกับเทพหรือกษัตริย์ ทั้งนี้ เพราะพระองค์ทรงไว้ชิงคุณสมบัติอันเป็นเลิศทางโลกและทางธรรม และมุหาราก็คือปางประทานพรในบางครั้งจะทรงอกราตรีแบบง่าย ๆ ไม่มีเครื่องประดับ เช่น พระโพธิสัตว์ที่พบทางภาคตะวันออกเนียงหนืดของไทยในศิลปะทวารวดีและศิลปะแบบขอมรุ่นแรก อย่างไรก็ได้ในศิลปะศรีวิชัยพระโพธิสัตว์มักทรงเครื่องกษัตริย์อย่างครบครัน ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว

พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรที่ swayangam ที่สุดพบที่อาเกอไซยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ลักษณะขององค์และพระพักตร์แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะคุณตะอย่างชัดเจน สำหรับเครื่องประดับอย่างมากมายนั้นเป็นอิทธิพลของศิลปะปาลัง นอกจากพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรแล้วก็ได้พบพระโพธิสัตว์ศรีอาริย์ เมตไตรย ที่อาเกอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม (2) ซึ่งตามคติความเชื่อในศาสนาพุทธมหายานแล้ว พระโพธิสัตว์องค์นี้จะเป็นพระโพธิสัตว์ที่จะมา

(1) นันทนา ชูติวงศ์. "พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร", วารสารโบราณคดี. ปีที่ 5 ฉบับที่ 3, 2518), หน้า 26 - 37.

(2) เครื่องเดียวกัน., หน้า 34 - 35.

กิດในโลกหน้า เป็นแบบอย่างศิลปะที่ได้รับอิทธิพลจากป่าละและเสน่ห์อย่างชัดเจน แสดงเป็นพระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิ เพชร บนฐานบัวคร่ำมว่างาย พระหัตถ์ทั้งสองข้างวางอยู่เหนือพระอุระ พระหัตถ์ซ้ายถือชาจีวร เหนือพระเศียร มีพระเกจุมาลาขนาดใหญ่ สวยงามเครื่องราชภัณฑ์ประกอบใบตัวยกุณฑล กรองศอพาหรัด แผ่นหลังที่ติดกับรูปพระโพธิสัตว์ได้รับการประดับประดาตกแต่งอย่างสวยงามแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะบาลี คือ บลลังก์ประกอบตัวยสิงห์สีตัวแบกอยู่ บนแท่นซึ่งรองรับฐานบัวมีผ้าทิพย์ ยอดลงมาเป็นรูปครึ่งวงกลม นอกจากนั้นประกายมหัศจรรย์ของกลมล้อมรอบพระเศียรพระพุทธรูป ยังมีกลดซึ่งมีพวงมาลัยประดับไว้อย่างสวยงาม นอกจากนั้นยังได้พนมหัศจรรย์นาคบรกรที่ได้รับอิทธิพลศิลปะลพบุรี เช่น พระพุทธรูปนาคบรกรสาหริดบางมารวิชัยพบที่ อาเภอวัดเวียง อาเภอไชยา และที่อาเภอสทิงพระจังหวัดสงขลา ก็ได้พบรูปเคารพอีกมากมาย เช่น รูปท้าววุฒิเวน รูปพระอิศวร

นอกจากประดิษฐกรรมแล้ว พระพิมพ์ของศิลปะศรีวิชัยก็ได้ทำขึ้นจากศิลปะไทยฯ ยานเช่นกัน โดยนิยมทำพระพิมพ์ดินเผา ทั้งนี้ เพราะมิได้มีการสืบพระพุทธศาสนาเป็นที่ตั้ง แต่ถือปรัมتبประรอยชน์ของผู้มีมนต์ราษฎรไปแล้ว และเนื่องจากได้นำเอากระดูกที่เผาแล้วของพระสงฆ์ที่มีมนต์ราษฎรมาถวายกับดินดินจึงไม่นิยมเพาอีกเป็นครั้งที่สอง พระพิมพ์ที่พบจะมีทั้งรูปพระโพธิสัตว์ 10 กรอบ พระพุทธรูปม้าง

สำหรับสถาปัตยกรรมพื้นมากที่อาเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานีนั้น ส่วนใหญ่ได้รับการซ้อมแซมจนเกือบจะไม่เห็นสถาปัตยกรรมรูปเดิม ยกเว้นพระบรมราชธาตุไชยา แม้จะได้รับการบูรณะซ้อมแซมบ้าง ทั้งคงเห็นลักษณะเดิมของสถาปัตยกรรมแบบศรีวิชัยอยู่ สถาปัตยกรรมศรีวิชัยก็มีลักษณะคล้ายคลึงกับเจดีย์หรือจันท์ ของศิลปะข瓦ในประเทศไทยอินเดีย เช่น องค์เจดีย์สร้างขึ้นบนฐานสี่เหลี่ยม ที่สี่มุมมีรูปจำลองเจดีย์องค์เล็ก ๆ ประดับไว้ องค์เจดีย์เองมักทำเป็นมหิดลเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูป และยอดเจดีย์เป็นสูง

ศิลปกรรมแบบศรีวิชัยได้แพร่หลายไปยังภาคต่าง ๆ ของไทย เช่น ได้อิทธิพลแก่ศิลปะทวาราวดี และสถาปัตยกรรมทางตอนเหนือหลายแห่ง เช่น พระปรางค์วัดสองพี่น้อง อาเภอสารคาม จังหวัดชัยนาท และเจดีย์วัดป่าสัก อาเภอเชียงแสน จังหวัดเชียง

ราย (1) ลวดลายปูนปั้นที่ประดับองค์ปรางค์น่าจะได้รับอิทธิพลจากศิลปะศรีวิชัย เช่นกัน

เครื่องปั้นดินเผาของศิลปะศรีวิชัยที่บ้านโคกหม้อ อาเภอเมือง จังหวัดสงขลา เป็นเครื่องปั้นดินเผาที่ทำได้ก็มีอย่างน้อยความงามมากที่เดียว (2) จากการตรวจได้พบเทา เผาขนาดใหญ่อาจจะผลิตขึ้นเพื่อส่งไปขายยังบริเวณใกล้ ๆ ก็ได้

จิตรกรรมในสมัยประวัติศาสตร์ อาจแบ่งออกเป็น 2 แบบคือลายเส้นและภาพ เจียนสีพนังวัด

ลายเส้นที่เก่าที่สุดในประเทศไทยคือลายเส้นที่มีลักษณะแผ่นหินเป็นรูปผู้ชายใน ศิลปะทวาราวดีเป็นงานศิลปะในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14 - 15 เป็นรูปชายกาลังนั่งสักด้วยศี มือค่อนข้างหมาย เนื่องจากพมเพียงภาพเดียว เราจึงไม่คิดว่าจะมีความสำคัญต่อภาพสลัก ลายเส้นอื่น ๆ หรือจิตรกรรมพานังในสมัยต่อมา ต่อมาก็คงจะเป็นภาพสลักลายเส้นบนแผ่น หินที่วัดศรีชุม จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นผู้มีของศิลปินในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 19 เชื่อว่าภายนี้ คงได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธนิกายลังกาวงศ์ และยังคงความเป็นอินเดียอย่างเห็นได้ชัด เสื้อกันว่าอาจจะเป็นต้นเหตุของจิตรกรรมพานังของไทยก็ได้ (3)

จิตรกรรมพานังไทยที่เก่าสุดคือ จิตรกรรมที่วัดเจดีย์เจ็ดแฉะ ในอาเภอ ศรีสัชนาลัย จังหวัดสุราษฎร์ธานี และจิตรกรรมในถ้ำศิลปะจังหวัดยะลาทางภาคใต้ ที่มีอายุประ มาณพุทธศตวรรษที่ 18 หรือกลาง 19 จิตรกรรมที่พบนี้ยังคงรักษาแบบอย่างของศิลปะสมัย ศรีวิชัยไว้ได้มากแต่คงจะขาดชิ้นใหม่เพื่อการหั่นพื้นพื้นฐานพุทธ (4)

(1) คงเดช ประพันธ์กุล. "การสำรวจร่องรอยทางโบราณคดี", วารสารโบราณคดี.

ปีที่ 2 (ฉบับที่ 2, 2511), หน้า 82.

(2) Janice Stargardt. "The Ceramic Industry of Southern Thailand in Srivijaya Period. วารสารโบราณคดี, ปีที่ 4 (ฉบับที่ 2, 2515) p. 191 - 217.

(3) ศิลป์ ฟิรารศรี. วิถีการทำ工แห่งจิตรกรรมพานังของไทย. (หนอมเจ้าสุวัตติศ ติศกุล ทรงแปล) (พระนคร : กรมศิลปากรจัดพิมพ์, 2502), หน้า 13.

(4) เรื่องเดียวกัน., หน้า 14.

กิจกรรมการเรียนที่ 2

เมื่อนักศึกษาอ่านจบคิลปะทวาราวดีและครีวิชัยแล้ว ให้นักศึกษานำหมายเลขาทงขวาที่มีข้อความสั้นพันธ์กันลงในวงเล็บทางข้างมือ

۱۳

() ก. สูนย์กลางของทวาราวดี	1. อิทธิพลของศิลปะคุณต่ออย่างชัดเจน
() ข. มูลสรรวาสติวิชา	2. หมายกราน
() ค. พระโพธิสัตว์พงกีบ้านม้ามาย
ยามาอยู่ปราปถายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์	3. ศิลปะยอมราวดี
() ด. พระพิมพ์ในสมัยทวาราวดี	4. ศิลปะทวาราวดี
() ๔. พระพุทธอรุปทวาราวดีแสดงออกถึง
อิทธิพลของศิลปะขอม	5. ศาสนาพุทธที่นิยาม
() ๕. พระพุทธอรุปทวาราวดีรุ่นแรก	6. กลุ่มพระโพธิสัตว์
() ๖. ยืนอี้ยงตะโพก	7. อาชญาพุทธศตวรรษที่ 15 ลงมา
() ๗. พระพุทธอรุปนาคปราก	8. อู่ทอง
() ๘. ทวาราวดีเสื่อมลง	9. สร้างด้วยดินเผา
() ๙. ภาพปูนเป็นประดับสถาปัตยกรรม
ที่ศูบ้า จังหวัดราชบุรี	10. การยืนครีวังค์

8)

() ก. มหาวิทยาลัยนلانนา	1. มีรวม 32 ประการ
() ข. พระพุทธรูปที่มีลักษณะคล้าย
สามัญชนมาก	2. เจติย์
() ค. สถาบันคณะกรรมการสมัยท่าวาราวดี	3. เจติย์วัตถุกุศ
() ด. สังคมทางปราสาทที่เมืองโนโภนราฐ	4. แครัวพิหารของอินเดีย
() อ. มหาบุรุษลักษณะ	5. พระนิรันดร์วาย
() စ. องค์ระหว่างเป็นรูปภาคครัวว่ายอดทำเป็น
แผ่นกคอมๆ วางช้อนกันยอดเป็นสูญแก้ว	6. ปราจีนบุรี
() พ. หลวงเจนอี้จิ้ง	7. เจติย์แบบมหาสารคาม
() ช. เมืองหลวงป่าเลเมบัง	8. อาณาจักรคริวซัย
() ย. เมืองพระรถ	9. จังหวัดนครปฐม
() ถ. เจติย์จลประโคน	10. ศิลปาจารย์

- ค) ให้นักศึกษาฯ เครื่องหมาย ✓ และ x ลงหน้าข้อให้ถูกต้อง
- () 1. อาจารย์กรุงโภชี คืออาจารย์กรุ๊วชัย
 - () 2. พุทธศิลปะของศิลปกรุ๊วชัยทำขึ้นจากดินเผาหินทรายที่มีลักษณะเด่นที่สุด
 - () 3. ในความเชื่อของพระพุทธศาสนาที่มีความหมายในนับถือมากที่สุด
 - () 4. พระบูชาที่มีอยู่ในประเทศไทยได้รับการยกให้เป็นพระพุทธเจ้าตัวร่างที่มีมนต์มากที่สุด
 - () 5. ในศิลปะทวาราวดี พระพุทธเจ้ามักทรงเครื่องอย่างกษัตริย์
 - () 6. พระพุทธเจ้าตัวร่างที่มีลักษณะคล้ายจันท์ของศิลปะชาวไนยินโคนีเช่น
 - () 7. สถาปัตยกรรมของศิลปะกรุ๊วชัยมีลักษณะคล้ายจันท์ของศิลปะชาวไนยินโคนีเช่น
 - () 8. ศิลปะเชมราคคล้ายคลึงกับศิลปะพุธบุรีของไทย
 - () 9. เมืองที่ได้รับอิทธิพลของศิลปะเชมราเมืองแห่งทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือคือพิมาย
 - () 10. ปราสาทเมืองสิงห์อยู่ที่จังหวัดสิงห์บุรี

ศิลปะสมัยพุธบุรี พุทธศตวรรษที่ 16 – 18

ศิลปะพุธบุรี เจริญขึ้นทางภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ลักษณะทางศิลปกรรมคล้ายคลึงกับศิลปกรรมในประเทศไทยสารณรัฐ เช่น หงสาวดิน แต่ส่วนใหญ่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย และเมืองพุธบุรี เคยอยู่ในครอบครองของเชมรา ก่อน แต่เนื่องจากศิลปกรรมเหล่านี้เพิ่งที่เมืองไทย จึงมิได้เรียกชื่อตามแบบอย่าง เชมรา แต่ได้แบ่งยุคสมัยตามแบบอย่างศิลปะ เชมรา เท่านั้น และเนื่องจากศิลปกรรมเหล่านี้เพิ่งมากที่จังหวัดพุธบุรี จึงได้เรียกชื่อว่าศิลปะพุธบุรี

ศิลปะพุธบุรีได้รับอิทธิพลจากศิลปะ เชมรา ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 18 คือได้รับอิทธิพลของศิลปารามริวัต (รวมกลางพุทธศตวรรษที่ 12) สมัยสมรรษ์ไพรกุก (พุทธศตวรรษที่ 12) สมัยไพรกเมง และก้าพงพระ (พุทธศตวรรษที่ 13 – 14) สมัยนาแก็ง (รวมกลางพุทธศตวรรษที่ 15) สมัยแปรรูป (รวมปลายพุทธศตวรรษที่ 15) สมัยคลัง (รวมต้นพุทธศตวรรษที่ 16) สมัยปาบวน (รวมพุทธศตวรรษที่ 16 – 17) สมัย

นครวัด (ราวดลายพุทธศตวรรษที่ 17) สมัยบานยน (ราวดันพุทธศตวรรษที่ 18) (1)

ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 16 - 18 ซึ่งเป็นช่วงที่ท้าวราวดีเสื่อมอำนาจลง อิทธิพลของศิลปกรรมเขมร ก็ได้แพร่ขยายเข้ามาอย่างมากทางภาคกลางและภาคตะวันออก เนียงเนื้อ นักรบรายคดีเรียกศิลปะช่วงนี้ว่าศิลปะลพบุรี ในรัชสมัยของพระเจ้าชัยธรรมันที่ 7 แห่งอาณาจักรขอม (พ.ศ. 1720 - 1780) ทรงได้ครอบครองเมืองลพบุรีของไทยด้วยและ เมืองลพบุรีคงเป็นศูนย์กลางของการปกครองหัวเมืองต่าง ๆ ในบริเวณภาคกลางของประเทศไทย เช่น เมืองสุพรรณบุรี ราชบุรี เพชรบุรี กาญจนบุรี (เมืองสิงห์) ในขณะนั้นเมืองพิมาย (วิมาย) เป็นเมืองที่เด่นที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในบรรดาเมืองเหล่านี้ส่วนใหญ่จะมีโบราณสถานที่สร้างขึ้นในสมัยนี้ปรากฏอยู่ด้วย

ในจารึกปราสาทพระศรีบูรพาที่ 116 - 117 ของจารึกได้กล่าวถึงเมืองสามคัญ หล่าย เมืองในหัวเมืองภาคกลางของไทย ซึ่งพระเจ้าชัยธรรมันที่ 7 ได้ทรงพระราชนทรัพย์พุทธมหาราถ (พระพุทธรูปฉลองพระองค์ของพระเจ้าชัยธรรมันที่ 7) ให้ไปประจำสถานใน 23 เมืองที่กล่าวไว้ในที่ 120 - 121 ซึ่งมีเชือเมืองในภาคกลางของไทยมีรวม 6 เมืองด้วยกัน คือ

1. ลาวะบุรี คือเมืองลพบุรี มีพระปรางค์สามยอดในศิลปะขอมแบบบานยน ที่นั้นสมัยพระเจ้าชัยธรรมันที่ 7

2. เมืองสุพรรณบุรี สันนิษฐานว่าเป็นเมืองสุพรรณบุรี เพราะได้ชุดคันพับพระพุทธรูปนาคปรగติในสมัยขอมแบบบานยน หลักฐานก็ไม่แน่นอนนัก เพราะว่าศิลปะในสุพรรณบุรี มีอายุเก่าสุดเพียงต้นสมัยอยุธยาเท่านั้น ดังนั้นเมืองดังกล่าวอาจจะเป็นเขตอาเภอคอนเจดี จ.สุพรรณบุรี ก็ได้

3. เมืองชัยราชบุรี คงเป็นเมืองราชบุรี อิทธิพลขอมที่ปรากฏให้เห็นคือวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เป็นศิลปะขอมแบบบานยน

4. เมืองศรีภูกบัญชณะ ซึ่งเป็นปรากฏอยู่ในจารึกที่ฐานพระพุทธรูปสมัยท้าวราวดี ซึ่งคันพับที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จ.ลพบุรี จึงสันนิษฐานว่าอาจจะเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ในแถบลุ่ม

(1) หม้อมเจ้า สุวัตรดิศ ติศกุล. ศิลปะในประเทศไทย. เรื่องเดิม., หน้า 27.

แม่น้ำเจ้าพระยา แหน่อน แต่บ้างก็กล่าวว่าจะเป็นเมืองรับราษฎร์ประจำรายปี อ.บ้านรpong จ.ราชบุรี เพราะว่าการชุดแต่งโบราณสถานที่เรียกว่า จอมปราสาทได้พบรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร เป็นร่องรอยในศิลปะของแบบนayanด้วย

5. เมืองศรีวิชัยวัชรบุรี คงเป็นเมืองเพชรบุรี สันนิษฐานจากวัดกากองและชื่นมีบางค์ 3 องค์ เป็นศิลปะนayan สัญพระเจ้าชัยธรรมันที่ 7

6. เมืองศรีชัยสิงหบุรี ยอดชัย เชเดส์ ให้ความเห็นว่าจะเป็นเมืองสิงห์ที่ตั้งของปราสาทเมืองสิงห์ในเขต จ.กาญจนบุรี แต่บางท่านว่าจะเป็นเมืองสิงหบุรี จ.สิงหบุรี แต่ที่จังหวัดสิงหบุรีไม่ได้พบโบราณสถานของขอมเหลืออยู่เลย จากการชุดแต่งบริเวณปราสาทเมืองสิงห์ จ.กาญจนบุรี ได้พบประดิษฐกรรมพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรและนางบรรชนญาประมิตาและชื่นส่วนของพระพุทธรูปสมัยนayan (1)

จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นว่าอาณาเขตของศิลปะลพบุรีได้ขยายไปกว้างขวางมาก นอกเหนือจากที่ร้าบสูงโคราชจนถึงจังหวัดบุรีรัมย์ ยังมีอิฐอาณาจักรหนึ่งเรียกว่าอาณาจักรศรีจนาศะ อาณาจักรนี้ไม่ได้ขึ้นตรงกับเขมร ในบริเวณที่ร้าบสูงดังกล่าวโดยได้พบรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร และพระโพธิสัตว์ศรีอาริย์เมตไตร ที่หล่อด้วยสารีริก จากศิลาจารึกป้อมอึก ซึ่งพบทางตะวันตกของคราชสีมาห่างจากตัวเมืองประมาณ 40 กิโลเมตร และจากศิลาจารึกที่ชุดกันพบที่เมืองพระนครศรีอยุธยา ใกล้กับบันสีพราหมณ์ ทางทิศใต้ที่ทราบได้ว่าอาณาจักรดังกล่าวอาจจะมีมาแล้วตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 13 และมีอยู่อย่างแน่นอนในราวกางพุทธศตวรรษที่ 14 และยังคงเป็นอิสริยะจากอาณาจักรในปลายพุทธศตวรรษที่ 16 ประชาชนเหล่านี้นับถือศาสนาพุทธ และมีพระมหาภัตtriย์บกครองอาณาจักรจนมาจนถึง พ.ศ. 1480 หลังจากพุทธศตวรรษที่ 16 แล้ว ที่มีศาสนาพราหมณ์ลังทิใชวนิภัยเข้ามาแทนที่ศาสนาพุทธ (2)

(1) ศิลป์ พิระศรี. กรมศิลปากร, เรื่องเดิม., หน้า 9 - 12.

(2) ฉีววรรณ วิริยะบุศย์. ประดิษฐกรรมสารีริกจากบ้านฝ่าย อ.ลำปางมาศ

(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพาณิช, 2519), หน้า 1 - 4.

ฉบับรายวัตถุในศิลปะพุทธ มักนิยมสลักจากศิลาหรือหินด้วยสารีด และมักสร้างตามคติความเชื่อทางศาสนาพุทธมหายานและศาสนาพราหมณ์ เช่นเดียวกับศิลปกรรมของเชมร

ลักษณะเฉพาะของศิลปะพุทธ คือ พระพุทธรูปและพระโพธิสัตว์มีพระพักตร์สีเหลือง คิ้วเกือบเป็นเส้นตรง ไม่มีอายุตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 16 ลงมา มักมีาระษก (เส้นมนูนเหนือหน้าผาก) พระเกตุมาลามักทำเป็นกลีบบัวซ้อนกันขึ้นเป็นชั้น ๆ และมีพระรัศมีเป็นดอกบัวสูงอยู่ข้างบน

เนื่องจากคติความเชื่อทางพุทธศาสนามหายาน ทำให้เกิดมีพระพุทธรูปทรงเครื่องขึ้นในสมัยนี้ เรียกว่าพระพุทธรูปทรงราชากษัตริย์ (1) ทั้งนี้ เพราะในศาสนาพุทธมหายานมีความเชื่อว่ามีพระอาทิตย์พุทธเจ้าประจาราโลกพระองค์หนึ่งท่องหาก จึงทำฐานพระอาทิตย์พุทธเจ้า เป็นพระทรงเครื่องเพื่อให้ดูผิดจากพระพุทธเจ้าองค์อื่น ๆ พระพุทธรูปทรงราชากษัตริย์ในศิลปะพุทธมีหลายประเภท เช่น ทรงแต่งผ้าภาร্ণมี คือทรงแต่งกุฎาภรณ์กับฉลองพระศอ และทรงพระอุณาโลม คือสวมอย่างกระบังหน้า หรือทรงครุฑเครื่องอย่างราชากษัตริย์ สำหรับมุทราของพระพุทธรูปทางมหายานก็ทำเช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าทั้งทิน yan จะผิดกันแต่ทรงเครื่องหรือไม่ทรงเครื่องเท่านั้น จะนี้นักจากล่าวไว้ว่าพระพุทธรูปไม่ทรงเครื่องถือเป็นหินyan และพระพุทธรูปทรงเครื่องถือเป็นมหายาน (2) บางครั้งพระพุทธรูปทรงเครื่องจะทำเป็นพระ

-
- (1) สมเด็จกรมพระยา ดำรงราชานุภาพ. ตำนานพระพุทธเจดีย์. (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, 2513), หน้า 122 – 123.
- (2) เรื่องเดียวกัน., หน้า 124. และ Gordon H. Luce กล่าวว่าเป็นคติทางมหายานที่แสดงพระพุทธเจ้าเป็นพระจักรพระดิษฐ์ของโลก ส่วน Dorothy H. Fickle ให้ความเห็นว่าเป็นคติจากในเรื่องพระพุทธเจ้าทรงเป็นจักรราหินชื่นมีความสัมพันธ์กับความเชื่อของประชาชนในห้องถินว่าพระมหาภัยตระกูลทรงเป็นเทพเจ้า คตินี้ได้รับมาจากการแพร่หลายของอินเดีย แล้วผ่านพม่ามาไทยและเลยไปยังกัมพูชาและลาว ถูกเพิ่มเติมเรื่อง, "เวียงมโน" ของครีศิกร วัลลิโกดม. สารสารเมืองโบราณ. ปีที่ 4 (ฉบับที่ 2, มกราคม – มีนาคม 2521), หน้า 71 – 72.

นาคบражกปางมารวิชัย มีกระนังหน้าซึ่งพิดไปจากศิลปกรรมของเขมร แต่สลักจากศิลปาราย เช่นเดียวกัน และมักมีอาภอยู่ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 16 - 17 (1) พระพุทธรูปทรงเครื่อง เหล่านี้นิยมหล่อเป็นองค์เดี่ยว ๆ หรือไม่ก็หลายองค์อยู่บนฐานเดียวกัน บางครั้งจะบรรจุ เป็นพระพุทธรูปนาคประกอบอยู่กลางและมีพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศworuṣṭabeoṅghava นางปรัชญาปร มิตาอยู่เบื้องข้าง นอกจากนี้ยังได้พบเทวรูปสารีริก รูปพระอิศวร พระนารายณ์ และพระศิว กรรมด้วย

พระพิมพ์ในสมัยศิลปะพม่ามักสร้างด้วยดินเผาและโลหะมีอาภุตั้งแต่ราชวงศ์ วรรษที่ 17 ลงมา และมักสร้างขึ้นตามคติทางพุทธศาสนาหมายงาน เช่นกัน มักทำเป็นพระพุทธ รูปและรูปเหวชระและมักจะมีพระบрагhma เจ้ามาประกอบผสมอ ในการครั้งจะทำเป็นพระพุทธ รูปประทับนั่งในบริเวณที่ทั้ง 3 องค์ ซึ่งหมายถึงพุทธกาลทั้ง 3 หรือบางครั้งทำเป็นรูปพระชาย นิพุทธ เจ้ามาประกอบ มีรูปพระมนูญพุทธเจ้า 4 พระองค์น้ำง 7 พระองค์น้ำง เป็นบริวารก็ มี หรือทำพระพุทธรูปอยู่กลางมีพระโพธิสัตว์เป็นบริวารก็ (2)

สำหรับสถาบันด้วยกรรมของพม่ามักก่อด้วยศิลาแลง และสร้างเป็นเทวสถาน เชิงเขาสูง สถาบันด้วยกรรมที่เก่าที่สุดและยังคงเหลืออยู่ให้เห็น ได้แก่ทับหลังที่วัดทองทั่ว จัง หวัดจันทบุรี เป็นทับหลังในศิลปะแบบราบเรียบ และศิลปะแบบสมบูรณ์ไฟกรุก รวม 3 ชั้น ส่วนตัวอาคารได้หักพังลงมาหมดจากภัสสัตว์ทับหลังของปราสาทนี้เป็นภัยคุกคามในวงกลม ประกอบด้วย漉漉ลายประดับหน้ากาล 漉漉ลายที่ประดับทับหลังแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของ ศิลปะคุปตะของอินเดียที่ยังไม่ได้บันทึกศิลปะ เช่นแต่อย่างใด จัดได้ว่าเป็นศิลปะ เขมรรุ่นแรก สุดและเป็นศิลปะพม่าที่เก่าที่สุดด้วย วงกลมที่ก่อล่าวนทับหลังนี้มีวิวัฒนาการตามแบบอย่าง 漉漉ลายในศิลปะคุปตะของอินเดีย คือ แต่เดิมจะเป็นวง เดียวมี漉漉ลายประดับทับหลัง ต่อมา ก็จะวิวัฒนาการมาเป็นวง 3 วง ดังปรากฏ漉漉ลายในถ้ำขันตา ในขณะเดียวกัน漉漉ลาย พวงมาลัยที่สักก็ได้รับอิทธิพลจากชาวเขมร เช่นเดียวกัน แต่ก็มีลักษณะที่แตกต่างกันอย่างมาก

(1) หมื่นเจ้า สุภัทรดีศ ติศกุล. เรื่องเดิม., หน้า 29.

(2) สมเด็จกรมพระยา ดำรงราชานุภาพ. ตำนานพระพุทธเจติย. เรื่องเดิม., หน้า 124.

สถาปัตยกรรมแบบพม่าที่สมบูรณ์ที่สุดในอิทธิพลของศิลปะ เมมร คือ ปราสาทกู่มี โนน อาเกอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งจัดได้ว่าเป็นปราสาทไพrogemeng บรรจุวัดพระรอกมาที่ เป็นปรางค์ที่สร้างขึ้นจากดินศาสนาพราหมณ์ก่อด้วยอิฐและหินรองรับด้วยกากแหงศิลาและ ลาดลายที่ทับหลังลักษณะเป็นรูปนารายณ์ทรงครุฑมีนาคส้อมรอบ ทับหลังบางรูปลักษณะเป็นรูปพระ อิศวารทรงโคมีบริวารประกอบอยู่ ๒ ชั้น จากลวดลายที่ทับหลังและลักษณะของบรรจุที่เป็น ศิลปะพม่าที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะบาปวนของเมมร ซึ่งมีอายุอยู่ราว พ.ศ. 1550 – 1650 ในสมัยพระเจ้าสุริยารมันที่ ๑ ของเมมร (๑)

วิัฒนาการของปราสาทพม่าเริ่มจากปราสาทดด ๑ ทึ้งอยู่บนฐานเตี้ยสร้าง ด้วยอิฐและมีแผนผังเป็นรูปจตุรัสยังไม่มีการยื่นมุม ยอดปราสาลด้านข้างถูกยก เจ้าหาแกนกลาง เรื่อย ๑ จนถึงยอด ความหมายของการทำสถาปัตยกรรมของพม่าที่รับมาจากเมมร คือ ท่าเทวสถานเป็นรูปจำลองของ เทพะสุเมรุอันถือเป็นแกนจักรวาล ลักษณะของตัวอาคาร รวมทั้งแผนผังจะมีวัฒนาการขับช้อนทำให้มีลักษณะ เป็นวิมานมากยิ่งขึ้น เช่น ตัวปราสาทจะ เริ่มรวมกลุ่มอยู่บนฐานเตี้ย ตัวปราสาทจะมีการยื่น เก็จหรือยื่นไว้ และองค์ปราสาทได้ลด ความสูงลงไป กุ่มอาคารจะมีความสูงมากขึ้น มีกากแหงแก้วหินรองรับและสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะยิ่งเพิ่มความซับซ้อน และท่าที่เกิดมีความงามอย่างแยลกประหลาด มีเอกลักษณ์ และเป็นแบบเฉพาะของศิลปะ เมมร เป็นความงามที่เป็นแบบใหม่ที่ไม่เคยปรากฏมาเลยใน ศิลปะอื่นเดียว สถาปัตยกรรมเหล่านี้ได้แก่ ปราสาทหินพิมายและปราสาทเขาพระวิหาร

ในศิลปะพมาริบกจากการเขียนในศาสนาพุทธมหาيانและศาสนา Hinดูแล้ว ศาสนาพุทธที่นิยามยังมีผู้นับถืออยู่ด้วย ตั้งประภูมีพระสูปเจดีย์และประติมากรรมที่เป็นพระ พุทธรูป แต่คงมิได้มีการอุปถัมภ์มากนัก ทั้งนี้เพราะพระมหาภัตตริย์หรือชนชั้นปกครองมิได้นับ ถือศิลปะทางพุทธศาสนาที่นี้ เนื่องจากความเชื่อว่าคงรับต่อมาจากศิลปะทวาราวดีตอนปลาย และลักษณะ ของพระพุทธรูปก็แสดงให้เห็นอิทธิพลของศิลปะทวาราวดีอย่างชัดเจน

(๑) หมื่นเจ้า สุกสรรคิศ ศิริกุล. "ปราสาทวัดพระรอกมา", วารสารโบราณคดี. ปีที่ ๔

(ฉบับที่ ๓, ๒๕๑๖), หน้า 292.

ลักษณะโดยทั่วไปของศิลปะสมัยทวาราดี สมัยศรีวิชัย และสมัยลพบุรี

ลักษณะศิลปกรรมแต่ละสมัยย่อมแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของกลุ่มชนต่าง ๆ ที่เข้ามาครอบครองดินแดนส่วนต่าง ๆ ของไทย เช่น ศิลปะทวาราดีซึ่งเชื่อกันว่าเจ้าของอารยธรรมนี้จะเป็นชาวอุทิศที่เข้ามาอาศัยแอบภาคกลางของไทย ศิลปศรีวิชัยได้เข้ามายืกอานาจเหนือติดนั้นแบงส่วนของไทย ศิลปะลพบุรีย่อมแสดงให้เห็นถึงอานาจของเชมรเหนือติดนั้นแบงภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางของไทยด้วย ศิลปกรรมต่าง ๆ ที่เจริญขึ้นนี้ ต่างก็ได้รับอิทธิพลของศิลปะอมราวดี คุปตะหลังคุปตะและปาละ เสนะทั้งสิ้น ศิลปะทวาราดีรุ่นแรกแสดงให้เห็นอิทธิพลของอมราวดีและคุปตะอย่างชัดเจน แต่เมื่ออิทธิพลของพื้นเมืองเข้ามานำนั้นแล้ว ศิลปะทวาราดีก็ไม่มีความงามอีกเลย ไม่เหมือนกับศิลปศรีวิชัยที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของคุปตะและปาละ เสนะ เช่น พระโพธิสัตว์วารโลกิเตศวร ที่ตอนหัวงอนอวนอวน พระพักตร์และการบีบอาการตรีวังค์แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะปาละ สำหรับศิลปะลพบุรีได้รับอิทธิพลของศิลปะอินเดียโดยผ่านทาง เชมรด้วยลักษณะของพระพุทธรูปก็เป็นแบบอย่าง เชมรที่แตกต่างไปจากศิลปะทวาราดีและศรีวิชัยอย่างชัดเจน สำหรับสถาปัตยกรรมก็เช่นเดียวกับประติมากรรม กล่าวคือ มีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด สถาปัตยกรรมของทวาราดีมีทึ่งเจดีย์แบบปาละ แบบมหา yan และเจดีย์ เหลี่ยมแบบมอญในศิลปศรีวิชัย สถาปัตยกรรมเหมือนกับจันทิของศิลปะแบบอินโดนีเซีย เช่น พระชาตุไชยา อะเกอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี และในศิลปะลพบุรี สถาปัตยกรรมลพบุรีก็คือศิลปะ เชมรนั่นเอง

ศิลปกรรมของไทยอย่างแท้จริง

ศิลปะ เชียงแสน (ศักราชยังไม่แน่นอน ราวพุทธศตวรรษที่ 16 – 23) ศิลปะ เชียงแสนเจริญขึ้นทางภาคเหนือของประเทศไทย ศักราชของการเริ่มต้นของศิลปะสมัยนี้ยังไม่ได้ยุติ ทั้งนี้อาจจะเริ่มขึ้นก่อนและหลังศิลปะสุรชาทัยก็ได้ แต่เดิมศิลปะ เชียงแสนได้ถูกแบ่งเป็นสองสมัย เรียกว่า เชียงแสนรุ่นต้นและ เชียงแสนรุ่นหลัง หรือจะเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าสมัย เชียง